

DYSLEXIE IN NEDERLAND

theorie, praktijk en beleid

Leo Blomert

UITGEVERIJ NIEUWEZIJD

Uitgegeven door: Uitgeverij Nieuwezijds, Amsterdam
Zetwerk: Holland Graphics, Amsterdam
Omslag: Studio Jan de Boer, Amsterdam

Copyright © 2005, L. Blomert

ISBN 90 5712 217 0

NUR 772

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welke andere wijze ook en evenmin in een retrieval system worden opgeslagen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hoewel dit boek met veel zorg is samengesteld, aanvaarden schrijver(s) noch uitgever enige aansprakelijkheid voor schade ontstaan door eventuele fouten en/of onvolkomenheden in dit boek.

Woord vooraf

Het in dit boek beschreven onderzoek steunt mede op al diegenen die tijd vrij maakten om met mij van gedachten te wisselen, informatie te verschaffen of commentaren te leveren op onderzoek en verslaglegging. Graag wil ik al diegenen van ganser harte bedanken. Speciale dank gaat uit naar de door het College voor Zorgverzekeringen (cvz), voor de ondersteuning van het onderzoek, naar de Begeleidingscommissies van het onderzoek voor hun adviezen, naar de medewerkers van de gespecialiseerde dyslexie-instituten voor de informatieve gesprekken, naar de CITO-groep in Arnhem voor de hulp bij het prevalentieonderzoek, naar Anton de Vries voor de data-analyse van het prevalentieonderzoek, naar Heikki Lyytinen voor onze discussies over de studieopzet en naar Nienke van Atteveldt, Harry Smit en Marieke Smeets voor hun commentaren op Hoofdstuk 1 en Patty Gerretsen voor commentaar op het hele manuscript.

In Deel IV en de Bijlagen van het boek vindt u het onderzoek ten behoeve van het protocol diagnostiek. Een dergelijk onderzoek vergt normaal gesproken jaren. Wij konden dit onderzoek binnen een half jaar uitvoeren, doordat het Regionaal Instituut Dyslexie onder leiding van Michel Ekkebus ons toegang verschafte tot de anonieme diagnostische gegevens van vele dyslectici. Daarom gaat speciale dank uit naar het RID, de daar werkzame diagnostici en de vele dyslectici die daar werden onderzocht en aldus gezamenlijk zorgden voor het corpus diagnostiekgegevens, dat de basis vormde voor de diagnostische instrumentanalyse.

De ongelooflijke hoeveelheid werk die in zeer korte tijd werd verricht ten behoeve van van de archiefevaluatie en het ontwerp van een nieuw protocol diagnostiek, was alleen mogelijk met de inzet en het enthousiasme van onze Maastrichtse *Literacy & Numeracy Research Group*, bij de Faculteit Psychologie, te weten: Nienke van Atteveldt, Vera Blau,

Dries Froyen, Kim Huiskamp, Hanne Poelmans, Anniek Vaessen, Milene Bonte, Lilian Vliek, Gonnie Willems, Nadia Zellagui en de programmeurs Joost Habermehl en Michiel Vestjens, respectievelijk student van en medewerker aan de Universiteit Maastricht.

Enkele mensen spelen en speelden een zodanig doorslaggevende rol bij de totstandkoming en/of uitvoering van dit nationale dyslexie-onderzoek dat een expliciete benoeming op z'n plaats is. Remco Reij van het cvz heb ik leren kennen als een zeer kundig, maar bovenal gedreven beleidsmedewerker met een visie. Zonder hem was dit vernieuwende Nederlandse dyslexiebeleid nooit van de grond gekomen. In het eerste project waren Remco Reij en Guido de Valk het inspirerende beleidsteam van het cvz, in het tweede onderzoeksproject, dat nu in volle gang is, zijn dat Martine Witteveen en Remco Reij. Martines creatieve aanpak zorgde ervoor dat dit grote project kundig langs en door allerlei obstakels werd geloodst.

En *last but not least* wil ik Anniek Vaessen noemen. Zij was reeds bij het eerste project betrokken voor hulp bij het literatuuronderzoek en verslaglegging, en zij coördineert op voortreffelijke wijze de onderzoeksgroep, de scholen en dyslexie-instituten. Daarnaast is de analyse en rapportage van de onderzoeksresultaten in de Bijlagen grotendeels haar werk.

Ter afsluiting wil ik echter voor alle duidelijk opmerken dat ik en niemand anders verantwoording draag voor de inhoud van dit boek, van de eerste tot de laatste zin.

Maastricht, augustus 2005
Leo Blomert

Inhoud

	Inleiding	1	
I.1	De opzet van dit boek	2	
	<i>Voor wie is dit boek bedoeld?</i>	3	
I.2	Verantwoording van de gehanteerde onderzoeksstrategie	3	
	<i>Indicatiestelling</i>	4	
	<i>Behandeling</i>	5	
	<i>Aard en omvang van dyslexie</i>	5	
	<i>Nationale protocollen Diagnostiek en Behandeling dyslexie</i>	6	
DEEL I			
OORZAKEN VAN DYSLEXIE			9
1	Theorieën van dyslexie	11	
1.1	Dyslexieonderzoek vanuit een neurocognitief perspectief	13	
1.2	Theorieën rondom spraakklankverwerking	18	
	<i>Fonologisch bewustzijn</i>	19	
	<i>De fonologisch-tekorttheorie</i>	20	
	<i>Waarnemingsproblemen als oorzaak van een fonologisch tekort</i>	24	
	<i>Het temporele verwerkingstekort en categoriale perceptieproblemen</i>	25	
	<i>Fonologische waarneming: de allofone spraakwaarnemingstheorie</i>	28	
1.3	Van fonologische verwerking naar leren lezen	32	
	<i>Van fonologische verwerking naar grafeem-foneemassociaties</i>	32	
	<i>Van fonologisch naar fonologisch-orthografisch tekort</i>	38	
	<i>Van fonologisch-orthografisch tekort naar leesproblemen</i>	40	
1.4	Alternatieven voor de fonologisch-tekorttheorie	41	
	<i>De dubbeltekorthypothese</i>	42	
	<i>De magnocellulaire theorie</i>	47	
	<i>Het automatiseringstekort</i>	50	

1.5	Variatie in het dyslectisch fenotype	54
	<i>Andere talen, andere dyslexie</i>	54
	<i>Andere instructie, meer dyslexie</i>	55
1.6	Biologische oorzaken van dyslexie	56
	<i>Genetica van dyslexie</i>	56
	<i>Erfelijk risico en vroege signalering</i>	59
	<i>Functioneel hersenonderzoek van lezen en dyslexie</i>	61
1.7	Samenvatting	65

DEEL II

INDICATIESTELLING EN BEHANDELING VAN DYSLEXIE 67

2	Instrumentarium voor indicatiestelling	69
2.1	Over dyslexiedefinities	69
	<i>Opmerkingen bij de werkdefinitie van de Gezondheidsraad</i>	71
	<i>Waarom dyslexiedefinities geen leidraad zijn voor een dyslexiediagnose</i>	74
	<i>Over zwakke lezers en dyslexie: deel 1</i>	78
2.2	Differentiaaldiagnose dyslexie	79
2.3	Samenvatting	81
3	Voorzieningen ten behoeve van indicatiestelling en behandeling	83
3.1	Instituten voor diagnostiek en behandeling van dyslexie	83
	<i>Dyslexie binnen de gezondheidszorg</i>	84
	<i>Particuliere gespecialiseerde dyslexie-instituten</i>	84
3.2	Diagnostische criteria en procedures	86
3.3	Aard van de geboden dyslexiebehandeling	88
	<i>Cognitieve benadering</i>	89
	<i>Gedragsbenadering</i>	90
3.4	Samenvatting	93
4	Dyslexiebehandeling en leren lezen	95
4.1	De oefening van het fonologisch bewustzijn	96
4.2	Cognitieve behandeling van dyslexie: praktijkgestuurd	99
4.3	Neuropsychologische behandeling van dyslexie: theoriegestuurd	100
4.4	Cognitieve training van leren lezen: theoriegestuurd	103
	<i>Stimulus- en stimulus-contextmanipulatie</i>	104
	<i>Flitskaarten en leren lezen</i>	105
4.5	Interventie bij voorschoolse risicokinderen	107
4.6	Nabeschouwing bij de dyslexiebehandeling	109
4.7	Functioneel hersenonderzoek van behandel-effecten	110
4.8	Samenvatting	112

DEEL III		
ONDERZOEK NAAR AARD EN OMVANG VAN DYSLEXIE		115
5	Methode van onderzoek	117
5.1	Vertrekpunten voor het prevalentieonderzoek	118
5.2	Constructie van de steekproef	121
6	Resultaten	125
6.1	Kenmerken van leerlingen met lees- en spellingproblemen	125
	<i>De constructie van de steekproef</i>	125
	<i>Achterstand in lezen en spellen</i>	125
	<i>Hoe werd de achterstand vastgesteld?</i>	126
	<i>Lees- en/of spellingproblemen als belemmering voor vervolgonderwijs</i>	127
	<i>Oorzaken van lees- en spellingproblemen</i>	129
6.2	Kenmerken van leerlingen met dyslexie	130
	<i>Constructie van de steekproef</i>	130
	<i>Achterstand in lezen en spellen bij dyslexie</i>	131
	<i>Diagnosticen van dyslexie</i>	132
	<i>Dyslexieverklaring</i>	133
	<i>Behandeling</i>	134
6.3	Kenmerken van leerlingen met een algemeen leerprobleem	135
6.4	Vergelijking dyslexie en algemene leerproblemen	138
6.5	Prevalentieschatting van dyslexie	140
7	Validiteit van de onderzoeksresultaten	141
	<i>Validiteit van het dyslexiecriterium</i>	141
	<i>Resultaten en conclusies</i>	144
	<i>Validiteit van dyslexie als specifiek lees- en spellingprobleem</i>	147
	<i>Over zwakke lezers en dyslexie: deel 2</i>	147
8	Samenvatting van het onderzoek naar aard en omvang van dyslexie	149
DEEL IV		
PROTOCOLLEN		
DIAGNOSTIEK EN BEHANDELING DYSLEXIE		153
9	Voorstel voor een protocol Diagnostiek	155
9.1	Rationale	155
9.2	Differentiaaldiagnostiek van dyslexie	156
	<i>De noodzaak van een cognitief-profielbenadering</i>	157

9.3	Onderzoek ten behoeve van een protocol diagnostiek	158
	<i>Vooronderzoek dyslexie-relevante cognitieve variabelen</i>	158
	<i>Archiefonderzoek Diagnostiek dyslexie</i>	159
	<i>Aanvullende criterium- en cognitievevariabelen</i>	160
9.4	Ontwerp diagnostisch instrument dyslexie	161
9.5	Protocol Diagnostiek dyslexie	163
10	Voorstel voor een protocol Behandeling	167
10.1	Rationale	167
10.2	Ontwerpprotocol Behandeling dyslexie	169
10.3	Afstemming onderwijs en zorg	170
DEEL V		
SAMENVATTING, VOORUITBLIK EN CONCLUSIES		173
11	Naar een effectieve aanpak van dyslexie	175
11.1	Samenvatting	175
11.2	Vooruitblik	181
11.3	Conclusies	182
BIJLAGEN		185
A	Archiefonderzoek dyslexiediagnostiek	187
	Vooronderzoek	187
	Evaluatie diagnostische variabelen	190
B	Criteria voor de diagnose dyslexie met betrekking tot het archiefonderzoek	215
	Noten	217
	Referenties	219
	Index	237